

Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi, Kuruluş Devri (1098-1112), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018, 227 s. + 16 fotoğraf + 13 resim + 7 minyatür + 6 harita + 1 çizim (ISBN 978-975-16-3502-0).*

XI. yüzyılda Avrupada meydana gelen sosyal, ekonomik, siyasî, askeri ve dinî hâdiseler Haçlı Seferleri olarak adlandırılan ve yaklaşık iki asır süren (1096-1291) bir hareketi tetiklemiştir. Doğu ve Batı dünyası arasında çok büyük bir etkileşim ve değişimi beraberinde getiren bu sürecin Ortaçağ Avrupa, Anadolu ve Yakındoğu tarihini derinden etkileyen sosyal, ekonomik ve kültürel olduğu kadar siyasî neticeleri de olmuştur. Haçlı Seferleri döneminde Doğu'ya dokuz büyük sefer düzenlenmiş ve bu seferler sırasında Haçlılar tarafından Urfa, Antakya, Kudüs, Trablus, Kıbrıs ve İstanbul'da devletler kurulmuştur. Bu devletlerden biri olan *Antakya Haçlı Prinkepsliği* Birinci Haçlı Seferi sırasında kurulmuş olup varlığını devam ettirebilmek için gerek Bizans'a gerekse Türklere karşı mücadele etmek zorunda kalmış ve her şeye rağmen ancak 1268 yılında Türkler tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Ülkemizde Haçlı Seferleri tarihi üzerine hazırlanmış çalışmaların yekûnu tarih araştırmaları içerisinde çok fazla yer tutmamakla birlikte bazı yeni araştırmalar bu alana katkı sağlamaktadır. Bu yazıda Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin (1098-1268) kuruluş devri üzerine Prof. Dr. Ebru Altan tarafından kaleme alınan çalışmanın tanıtımı yapılacaktır. Eser, müellifinin Önsözde belirttiği üzere, Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin XII. yüzyılın sonuna kadarki siyasî tarihini iki cilt halinde incelemeyi amaçlayan projenin ilk cildini teşkil etmektedir. Giriş hariç dört bölümden oluşan kitap; harita, minyatür ve Antakya şehrine ait fotoğraflarla zenginleştirilmiş olup kaynakça ve dizin ihtiva etmektedir.

Girişten önce yer alan "Kaynaklar ve Araştırmalar" adlı başlık altında (s. XVII-XXVII), çalışmada kullanılan Latin, İslâm, Bizans, Ermeni ve Süryani kaynakları tanıtılıp, prinkepsliğin ilgili dönemini doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ele alan araştırma eserleri hakkında bilgi verilir. *Prinkepslik* kelimesinin tercih edilme sebebini açıklamak için Önsöz kısmında *prinkeps* unvanının sözlük karşılığı ile tarihî süreç içerisinde hangi anlamlarda kullanıldığından bahsedilip,

kelimenin Güney İtalya'da bir dönem hüküm sürmüş Lombard ve Normanlara dayanan kökeni izah edilir (s. XI-XII).

İki başlığa ayrılan Giriş bölümünün ilk kısmında, kuruluşundan Haçlıların gelişine kadar Antakya'nın kısa bir tarihi verilip, bulunduğu coğrafya ve stratejik konumu itibarıyla sahip olduğu önem vurgulanarak şehre hâkim olmak isteyen güçlerin birbirleriyle mücadeleleri genel hatlarıyla aktarılır (s. 1-15). İkinci kısımda ise Haçlı Seferleri'ne kadar Yakındoğu'nun durumu anlatılarak bu seferlerin arifesinde Türk ve İslâm dünyasındaki siyasî ve dinî bakımlardan parçalanmış bir görünüm arz eden konjonktürün Haçlıların Yakındoğu'ya yerleşmelerine imkân verdiğine dair husus ve tespitler müellif tarafından ele alınır (s. 16-22).

Haçlı Seferleri'nin başlangıcı ve Normanların sefere dâhil olmasının anlatıldığı Birinci Bölümde (s. 23-47) bu hareketin arka plânında yatan sebeplerle birlikte Birinci Haçlı Seferi ordularının sayısı hakkında Batılı ve Doğulu kaynaklarda geçen rakamlar verilir (s. 23-27). Ardından Bizans-Norman ilişkilerine ve Robert Guiscard'ın oğlu Bohemund'un Birinci Haçlı Seferi'ne katılmasıyla Bizans İmparatorluğu adına Norman tehlikesinin tekrar zuhur etmesine değinilir (s. 29-33). Buna göre sefer hazırlıklarını tamamlayan Bohemund, Balkanlar üzerinden İstanbul'a gelir ve diğer Haçlı liderleri gibi Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'a (1081-1118) vasallık yemini eder. Ne var ki Bohemund ve bazı Haçlı liderleri ettikleri yemine rağmen sözlerinde durmazlar. Nitekim müttefik ve müşterek Haçlı ordusu I. Kılıç Arslan (1092-1107) ve ordusunun tüm mukavemetine rağmen Ereğli'ye (Herakleia) geldiği zaman burada ana ordudan ayrılan Baudouin de Boulogne, önce Kilikya'ya inip burada hâkimiyet kurmaya çalışır. Ancak Baudouin, Urfa hâkimi Thoros'un daveti üzerine kendisi için daha iyi imkânların bulunduğu Fırat bölgesine gider ve bir süre sonra onu bertaraf ederek 10 Mart 1098'de Urfâda ilk Haçlı devletini kurar (s. 46).

Antakya'nın Haçlılar tarafından zaptına ve Bohemund'un Antakya'ya hâkim olmasına ayrılan İkinci Bölümde (s. 49-94), şehrin bulunduğu bölgenin coğrafi özellikleri, kalenin kapıları ve güçlü surları hakkında bilgi verilip böylesi müstahkem bir savunma sistemine sahip şehrin dışarıdan zapt edilmesinin çok güç olduğu ve yalnızca içeriden alınacak yardım yoluyla ele geçirilebileceği vurgulanır. Hakikaten Ekim 1097'de başlayan Antakya kuşatması uzayınca Haçlı ordugâhında erzak sıkıntısı baş gösterir ve kışın gelmesiyle bastıran soğuklar sebebiyle açlık dayanılmaz boyutlara ulaşır. Haçlılar ise hayatta kalmak için yabani ot, köpek, fare, hayvan derisi ve hatta William of Malmesbury'in kaydına göre mezarlardaki cesetleri bile yemeye başlarlar. Bu arada Dımaşk Meliki Dukak'tan sonra Antakya kuşatmasını kaldırmak için harekete geçen Haleb Meliki Rıdvan'ın girişimi de başarısızlıkla sonuçlanınca Antakya'yı kurtarma plânları engellenir. Böylece iki farklı ordu yanında şehrin bir birliğini yenen Haçlıların morali yükselir (s. 59-62).

Kurnaz bir lider olan Bohemund, Haçlı ordusuna refakat eden Bizanslı komutan Tatikios'u Antakya önünden uzaklaştırdıktan sonra diğer Haçlı liderlerinden şehrin ele geçirilmesi durumunda kendisine verileceği sözünü alır. Bohemund kuşatmaya devam ederken bir yandan da Antakya kalesindeki İki Kız Kardeş Kulesi'nin muhafızı Firûz ile gizlice iletişime geçip anlaşma

yapar. Nihayet bu ihanet sayesinde Haçlılar 3 Haziran 1098'de Antakya'yı ele geçirir ve pek çok kişiyi öldürüp şehri yağmalarlar (s. 63-70).

Antakya'nın Haçlılar tarafından zaptı bahsinden sonra müellif, şehri Haçlıların elinden kurtarmak için devreye giren Musul Valisi Kürboğa'nın Antakya'ya gitmeden önce gerçekleştirdiği ve üç hafta süren başarısız Urfa kuşatmasını ele alır (s. 66-67). Kürboğa'nın Urfa kuşatması Haçlılara zaman kazandırırken, Haçlılar tekrar yiyecek sıkıntısı çekmeye başlarlar. Bu arada I. Aleksios Komnenos'un Akşehir yakınlarında iken Antakya önündeki Haçlıların Kürboğa'ya yenilmek üzere oldukları şayiaları üzerine İstanbul'a dönmesi Haçlıların ümitlerini iyice suya düşürür. Buna rağmen tüm ümitlerin tükendiği sırada Pierre Barholomaeus isimli fakir bir köylünün, kutsal mızrağa dâir rüya gördüğünü iddia etmesi Haçlılar için büyük bir moral kaynağı olacak ve şehirden çıkıp savaşmaya karar vereceklerdir (s. 75-77). Diğer taraftan Kürboğa'nın otoriter tutumu ve Haçlılar karşısında alınacak galibiyetin ona tüm Suriye topraklarının yolunu açacağı düşüncesi pek çok emirin orduyu terk etmesine sebep olunca 28 Haziran 1098'de yapılan savaşta Haçlılar galip gelirler. Bu sırada Toulouse Kontu Raymond'un ordusuyla birlikte Kudü'se hareket etmesiyle Antakya üzerindeki mücadele nihayete erer ve Ocak 1099 tarihinde Bohemund Antakya'ya tek başına hâkim olur (s. 91).

İkinci Bölümde bahsedildiği üzere Raymond'un Kudü'se hareket etmesi, Bohemund'un Antakya'ya dönerek şehre tek başına hâkim olmasına imkân sağlamıştır. Üçüncü Bölümde (s. 95-137) Bohemund'un şehri ele geçirdikten sonra Bizans'a ve Türklere karşı hâkimiyetini güçlendirmek için bölgede yürüttüğü faaliyetler ve sonrasında Balkanlarda Bizans'a karşı başlattığı Haçlı Seferi incelenmektedir. Buna göre Bohemund öncelikle Doğu'ya gelen papalık *legatı* Daimbert üzerinden Antakya'daki hâkimiyetini tasdik ettirmek suretiyle otoritesini güçlendirir (s. 99). Ancak Bohemund'un Malatya hâkimi Gabriel'e yardımı giderken Danişmendli Beyi Gümüştekin (1085-1104) tarafından esir edilmesi (Ağustos 1100) prinkeplik tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır. Bu olay üzerine Bohemund'un yeğeni Tankred 1101 yılında Antakya'da nâib ilân edilir (s. 106). Eserde Bohemund'un esaretten kurtulduğu 1103 yılına kadar Antakya'yı idare eden Tankred'in, 1101-1103 yılları arasında vuku bulan ilk nâiblik döneminde Kilikya bölgesinin ve Lâzikiye'nin, prinkeplik topraklarına dâhil edilmesi hakkında geniş bilgi verilir (s. 106-109). Bu arada esaretten kurtulan Bohemund'un 1104 Harran Savaşı'nda Mardin hâkimi Sökmen ve Musul Valisi Çökürmüş karşısında aldığı mağlubiyet Antakya Prinkepliği için yeni sorunları beraberinde getirir. Prinkeplik, Lâzikiye şehri ile Haleb ve Kilikya bölgesindeki topraklarını kaybeder. Bunun üzerine Türkler ve Bizans'la aynı anda mücadele edemeyeceğini anlayan Bohemund, yeğeni Tankred'i nâib bırakarak kuvvet toplamak için 1105 yılında Avrupa'ya gider (s. 122-123). Üçüncü Bölümün bundan sonraki kısmı ise Bohemund'un Bizans'a karşı başlattığı savaş hakkındadır (s. 123-137). Bizans aleyhinde başlattığı propaganda sayesinde Bohemund, Batı'da pek çok din adamı ve dünyevî liderin bu sefere katılmasını sağlar. Buna rağmen savaşın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Bohemund, 1108'de Devol Anlaşması'nı imzalamayı ve Bizans'ın yüksek otoritesini kabul ederek Antakya'da bir vasal olarak hüküm sürmeyi kabul eder.

Fakat bu anlaşma hiçbir zaman uygulanmaz. Zira Bohemund bir daha Doğu'ya dönmemiş ve nâibi Tankred de Antakya'dan vazgeçmemiştir.

Çalışmanın son bölümü olan Dördüncü Bölümde Bohemund'un Avrupa'ya gitmesinden sonra Antakya'ya hâkim olan Tankred'in ikinci nâiblik dönemi (1105-1112) üzerinde durulur (s. 139-179). Tüm kaynakları tükenmiş bir prinkepsliğin idaresini üstlenen Tankred, devleti koruduğu gibi sınırlarını da genişletir (1105). Artah ve Efâmiye'yi de zapt ederek (1105-1106) prinkepsliğin doğu ve güney sınırlarını güvence altına alır. Bu arada Haleb Meliki Rıdvan'ın Antakya'dan gelen saldırılara karşı koymak amacıyla kurduğu ittifakın dağılması üzerine Antakya hâkiminin Kilikya bölgesine ve Lâzikiye'ye yöneldiği görülür. Tankred'in Kilikya ve Suriye'deki faaliyetlerinden sonra Urfa Kontu II. Baudouin'in esaretten kurtuluşu ve Tankred'e karşı yürüttüğü mücadele hakkında bilgi verilir (s. 149-152). Buna göre II. Baudouin 1104 Harran Savaş'ında esir düştükten sonra Urfa Kontluğu Antakya'ya bağlanır ve Tankred Urfa'nın gelirini kaybetmemek amacıyla II. Baudouin'in kurtuluşu için hiçbir çaba göstermez. Ancak II. Baudouin, esaretten kurtulunca Urfa'yı Antakya'dan geri alır ve böylece Urfa'daki Norman hâkimiyeti sona erer (Eylül 1108). Bunun akabinde 1109'da Trablus'ta Raymond St. Gilles'in halefleri arasındaki mücadeleye dâhil olan Tankred'in buradaki emelleri de boşa çıkar. 1110 yılına gelindiğinde ise Müslümanlar tarafından Haçlılara karşı yeni bir sefer düzenlenir. Musul Valisi Mevdûd b. Altuntekin Urfa'yı kuşatmasına rağmen sonuç alamaz. Bu arada Urfa Haçlı Kontluğu'na yardıma giden Tankred'in yokluğunda Melik Rıdvan'ın, Haleb bölgesinde kaybettiği topraklar için harekete geçmesi daha büyük bir istilânın başlamasını tetikleyecektir. Zira Haleb civarındaki önemli kaleleri ele geçiren Tankred'in büyük bir endişeye sebep olması üzerine Sûr, Şeyzer ve Hama Emîrleri bu istilâdan kurtulmak için parayla barışı sağlamak zorunda kalırlar (s. 169).

Öte yandan Haçlılara karşı gerçekleştirilen bu başarısız girişimden sonra Tankred ve diğer Haçlı liderleri Haleb ve Suriye topraklarındaki saldırılarına devam edip Askalan ve Sûr dışında tüm sahil şeridini ele geçirirler. Bunun üzerine Haleb'den bir elçilik heyeti yardım amacıyla Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a (1105-1118) gönderilince, Selçuklu Sultanı, Musul Valisi Mevdûd'a Haçlılara karşı harekete geçmesini emreder. Ancak Melik Rıdvan'ın, Haleb önlerine kadar gelen ordu ve emirlere güvenmediği için şehrin kapılarını gelen askerî birliklere kapatması, ordunun zayıflayıp dağılmasına ve Haçlılara karşı hiçbir girişimde bulunulmadan seferin sona ermesine sebep olur (s. 170-175). Tankred'in ölmeden önceki son faaliyetleri üzerinde durulan Dördüncü Bölümün son kısımlarında Antakya hâkiminin, Vasil'in mirası için harekete geçmesi ve Pons'un (1112-1137) Trablus Kontu olduktan sonra Antakya ile Trablus arasında başlayan yakın ilişkiler anlatılır (s. 177-178). Çalışmada 12 Aralık 1112 tarihinde ölen Tankred'in karakteri hakkında çağdaş kaynaklarda geçen bilgilere de yer verilir. Buna göre Latin kaynakları idare ve dış politikada sert ve güvenilmez bir siyaset takip eden Tankred'den dindar, cesur ve savaşçı olarak bahseder (s. 178-179).

Sonuç olarak günümüz Türkiye coğrafyasında kurulmuş ve uzun yıllar hem Batı hem de Doğu dünyasıyla siyasi münasebetler kuran ya da karşı mücadeleler içinde olan Antakya Haçlı

Prinkepsliği'nin 1098-1112 yılları arasındaki siyasî ve askerî tarihinin detaylı olarak ele alınıp incelendiği bu eserin Türkiye'de Haçlı Seferleri tarihi alanındaki çalışmalara önemli katkılar sağlayacağı açıktır. Bunun yanında söz konusu çalışmanın orijinal kaynaklar ışığında ve modern araştırmalar da tetkik edilerek hazırlanması eserin kıymetini artırmaktadır.

İsmail KOÇUK*

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul / Türkiye, ismailk58@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5411-720X